SUOMEN ASIANAJAJALIITTO
FINLANDS ADVOKATFÖRBUND

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 66/2015 vp)

Lakivaliokunnan kuuleminen 11.11.2015 klo 9.30

Suomen Asianajajaliitto pitää Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU (*uhridirektiivi*) täytäntöönpanoa koskevia ehdotettuja säädösmuutoksi pääosin perusteltuina.

Yleistä

Asianajajat toimivat usein uhrien avustajina esitutkinnassa ja oikeudenkäynneissä, ja he joutuvat läheltä kohtaamaan sen, miten rikoksen uhri kokee rikosprosessin henkisellä tasolla ja miten hallinnan tunne ja kokemus oikeudenmukaisuudesta rakentuvat. Ehdotetut tiedonsaantiin ja kielellisiin oikeuksiin liittyvät lainsäädännön tarkennukset ovat direktiivin mukaisia ja hyvin perusteltuja. Uhrin turvallisuuteen liittyvien erityistarpeiden tunnistamiseen ja toteuttamiseen liittyvät lainsäädännön tarkennukset ovat myös tärkeitä, vaikkakin niiden toteutuminen on jo nykyisen lainsäädännön puitteissa ollut varsin hyvin turvattu. Muutoksiin liittyvien tavoitteiden saavuttamisen kannalta avainasemassa on esitutkintaviranomaisten käytänteiden kehittäminen ja koulutus.

Rikoksen uhrin läsnäolo pääkäsittelyssä

Ehdotetut säädösmuutokset koskien toimenpiteitä uhrin suojelemiseksi rikosoikeudellisten menettelyjen aikana ovat asianmukaisia ja erityisesti esitutkintavaihetta koskien tarpeellisia. Myös uhridirektiivissä todetaan kuitenkin se, etteivät uhria koskevat erityistoimenpiteet saisi loukata puolustuksen oikeuksia. Tältä osin 23 artiklan mukaisten järjestelyjen käyttöön liittyy jännitteisyyttä.

Lakiehdotus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n muutoksesta (uusi 6. kohta) on sinänsä uhridirektiivin mukainen. Siinä laajennetaan mahdollisuutta kuulla oikeudenkäynnin osapuolia pääkäsittelyssä ilman heidän henkilökohtaista läsnäoloa lisäämällä lainkohdan henkilöpiiriä ns. erityisen suojelun tarpeessa oleviin. Direktiivin tarkoitus ja päämäärä huomioiden Asianajajaliitto katsoo, että lainkohdan nykyinen 4. kohta kattaa täysimääräisesti direktiivin tarkoittaman uhrin suojelun tarpeen pääkäsittelyssä.

Asianomistajan suojeluintressiin liittyvässä päätöksenteossa ja prosessijärjestelyissä tulisi ottaa huomioon myös rikosvastuun toteutumisen tavoite. Mikäli ko. lainkohdan henkilöpiirin jatkuva laajentaminen johtaa siihen, että pääkäsittelyssä läsnä olemattomien kuulemiset yleistyvät, todistelun välittömyys heikentyy ja vastaajan kyselyoikeuden täysimääräinen toteutuminen vaarantuu. Samalla vähenee välttämättä myös rikoksen uhrin ja asianomistajan kertomuksen arvo näyttönä rikoksesta.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n säännös antaa tuomioistuimelle harkintavaltaa säännöksen soveltamisessa. Mikäli uusi 6. kohta tulisi lisättäväksi lakiin, olisi lainkäytön ohjaamisen kannalta tärkeää, että myös lakivaliokunta kiinnittäisi erityistä huomiota siihen, että todistelun välittömyydestä poikkeamiselle tulisi olla 6. kohdan osalta erityisen painavat perusteet.

Rikosten sovittelu

Uhridirektiivinkin lähtökohtana on 12 artiklan 2 kohdan mukaisesti edistää korjaavan oikeuden palvelujen käyttöä perinteisen rikosprosessin vaihtoehtona. Sama tavoitetta on Suomessa edistetty johdonmukaisesti kaikissa lainsäädäntöhankkeissa. Kokemusperäisesti sovittelu johtaa lähes poikkeuksetta kestävämpiin konfliktienratkaisuihin kuin perinteinen rikosprosessi. Myös valtiontaloudelliset syyt puoltavat vähäisempien rikosasioiden sovittelun edelleen lisäämistä.

Lakiehdotuksessa on sovittelulain (laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettu laki) 3 §:n muutosta koskien kirjattu sovittelumenettelyyn aloittamisen ennakkoedellytykseksi se, että ”rikoksesta epäilty tunnustaa olennaisilta osiltaan teon tapahtumainkulun”. Valittu sanamuoto ei Suomen Asianajajaliiton mielestä ole sopusoinnussa uhridirektiivin tarkoituksen eikä edes täysin sen alkuperäisen sanamuodon kanssa. Asianajajaliitto katsoo, että ehdotetussa muodossa se tulisi aivan ilmeisesti rajoittamaan sovittelun käyttöä jatkossa.

Rikoksen *tunnustamisella* on prosessioikeudessamme vakiintunut sisältö ja se vaikuttaa merkittävästi epäillyn asemaan säännönmukaisessa rikosoikeudenkäynnissä. Tunnustamisen kategorinen edellyttäminen sovittelumahdollisuuden käyttämiselle johtaa tilanteisiin, jossa oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja asian kokonaisvaltainen selvittäminen pikemminkin vaarantuvat. Pahimmillaan se voisi johtaa vääriin tunnustuksiin.

Hyvin organisoidussa sovittelussa päästään säännönmukaisesti osapuolten välillä yhteisymmärrykseen tapahtumain kulusta ja sovittelumenettely johtaa käytännössä tunnustukseen. Koko sovittelujärjestelmä rakentuu tälle dynamiikalle, joka yleensä sisältää myös vahingonkorvauksia koskevan sopimuksen. Tunnustamisen sijasta sovittelumenettelyn aloittaminen edellyttää käytännössä sitä, että osapuolilla on riittävän yhtenevä käsitys tapahtuman pääasiallisista tosiseikoista. Sovitteluja on tämän lähtökohdan mukaisesti toteutettu Suomessa erittäin hyvällä menestyksellä, ilman, että järjestelmässä olisi kenenkään oikeudenhoidon toimijan ja järjestön mielestä nähty mitään ongelmaa.

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että uhridirektiivin perusteella rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 3 §:ssä pitäisi käyttää ”rikoksesta epäilty tunnustaa olennaisilta osin tapahtumainkulun” sijasta sanamuotoa ”*rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat*”.

Helsingissä 10. marraskuuta 2015

Suomen Asianajajaliiton puolesta

Antti Riihelä, asianajaja, varatuomari
Suomen Asianajajaliiton rikosoikeuden asiantuntijaryhmän puheenjohtaja